

*Bajke i priče za
laku noć*

SUSAN PERROW

OSTVARENJE

Naslov izvornika:

Healing Stories for Challenging Behaviour Copyright © 2008 Susan Perrow
Copyright © za hrvatsko izdanje: Ostvarenje d.o.o.

Prvi izdavač je Hawthorn Press, Hawthorn House,
1 Lansdown Lane, Stroud, Gloucestershire, GL5 1BJ, UK

Priča *Ribar* objavljena je s dopuštenjem autorice Elisabeth Aoko; priče *Antilopa*, *Leptir* i *Kameleon* objavljene su s dopuštenjem autorice Lucy Njuguna i *Pero s jezera* objavljen je s dopuštenjem autorice Emily Stubbs.

Poduzeto je sve što se moglo da bi se utvrdilo moguće autorstvo materijala uvrštenih u knjigu. U slučaju da je što propušteno, molimo da obavijestite nakladnika kako bi se ispravke mogle unijeti u buduća izdanja.

Prijevod: Mara Ivančević
Lektura: Snježana Horvat
Dizajn omota: Almina Babić- Muckenschnabl
Urednica izdanja: Almina Babić-Muckenschnabl
Obrada i prijelom: Ostvarenje d. o. o.

I. izdanje: veljača, 2010.

Nakladnik:
OSTVARENJE d.o.o.
Ivana Lackovića 6,
10408 Velika Mlaka
Tel/faks 01/6255-314, 01/6255-751
<http://razvojdjece.crolink.net> ;
<http://ostvarenje.crolink.net>
ostvarenje@hi.htnet.hr

CIP zapis dostupan u računalnom katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem 730250

ISBN: 978-953-306-003-3

Sadržaj

Prvi dio

Moje putovanje u svijet priča

<i>Od usahljih bobica do sočnoga grožđa: čemu pripovijedanje?</i>	2
Pripovijedanje i mašta	2
Hrana za imaginativno mišljenje	6
Sumnja u vlastite sposobnosti	7
"Rođen za kralja"	10
Popis sumnji	12
<i>Obiteljsko tkanje priča</i>	13
Uslužni kućni duhovi	14
Priče o automobilima i čvorovi u kosi	17
Pustolovine u ormaru	18
Maštovita igra i "mali ljudi"	19
Maštovita obiteljska tradicija	20
Poezija i kreativnost	22
Boce i mjehurići	23
"Oblačni dječak" osvaja ozdravljujuću pobjedu	24
Poezija vodi stvaranju priča	27
<i>Upredanje priča u tkanje učiteljstva</i>	27
Od šume do mora	30
Požarna priča za oporavak od traume	32
Priča o divljem poniju	34
Jednostavna priča o cipelama	35
Ekološke ozdravljujuće priče	36
Igle za pletenje i džepni nožići	37
"Doktor za priče"	39
Pisanje i traženje, prosijavanje i sortiranje	41

Drugi dio

Pisanje terapeutskih priča

<i>Priča i ponašanje</i>	44
Neke metafore za priču	44

Bajke i priče za laku noć

Što je terapijska priča?	46
Što je ponašanje?	46
Kontekst i odnosi	48
Procjena utjecaja odraslih na dječje ponašanje	50
Prepoznavanje problematična ponašanja	51
Opis specifičnih izazova u ponašanju	52
Obilježja i kategorije	53
Od neravnoteže k ravnoteži	54
Tapiserija discipline	55
<i>Model za sastavljanje priče</i>	57
Metafora	58
Metafora ili sjemenje za priču	60
Putovanje	62
Rasplet	63
Analiza terapijskih priča	65
Priče koje pomažu djeci	65
Vrijednost rekvizita	66
Fokusiranje na posebnosti	68
Prilagođavanje priče različitim situacijama	69
Ponavljanje, ritam i rima	70
Sretni i nadom ispunjeni završeci	71
<i>Različite priče za različitu dob</i>	73
Stihovi u priči i rimovane priče	74
Priče o prirodi i priče iz "svakodnevice"	76
Narodne priče, bajke i razvoj mašte	77
Je li to istina?	81
<i>Istinitost i moralnost</i>	81
Istraživanje prirode	82
Neistine, laži i hvalisanje	82
Natjecanje u laganju i upotreba humora	85
Moralna ili moralizirajuća priča	85
Braća klokani	88
<i>Vježbe za stvaranje priče</i>	88
Dva goluba	89
Gospođa stol i njezina djeca stolci	89
Treći dio	
<i>Priče za zahtjevano ponašanje</i>	
<i>Namijenjeno djeci koja plaču zbog dosade</i>	93

Sadržaj

Babunčić koji se dosađivao	93
Plaćljivi kit	95
Škripavi krevet	98
Zvijezdana jabuka	99
Tajna Uskrsa	101
Golubice i hijena	104
<i>Namijenjeno djeci sklonoj neiskrenosti i prepredenosti</i>	<i>104</i>
Nepošteni dingo	105
Anansi i kip	108
Akimba i čarobna krava	110
Crven kao trešnja	111
Tembeove čizme	113
<i>Namijenjeno djeci kojoj nedostaje poštovanja i obzirnosti</i>	<i>113</i>
Džepni nožić i dvorac	114
Pjesma o klupku vune	116
Djevojčica koja je voljela cvijeće	117
Baka i magarac	118
Starica i mravi	121
Vrt svjetlosti - bajka o zaštiti okoliša	123
<i>Namijenjeno pohlepnoj djeci koja ne znaju dijeliti</i>	<i>123</i>
Pohlepni oposum	127
Čarobna riba	132
"Pohlepne" Anansi priče	135
Anansi i njegova sjena	135
Pohlepa guši Anansija	136
Anansi i ptice	137
Frankopanka djevojka	138
Nenosni pelikan	140
<i>Namijenjeno nervoznoj i nestrpljivoj djeci</i>	<i>140</i>
Nestrpljiva zebra	143
Tri brata tkalca	146
<i>Namijenjeno lijenoj djeci</i>	<i>146</i>
Ribar	148
Priča o bučnome patuljku	152
<i>Namijenjeno bučnoj i neposlušnoj djeci</i>	<i>152</i>
Nikada-mu-nije-dosta; napisala Sandra Frain	154
Ptičji vrt	155
Čangrizavi račić	157

Bajke i priče za laku noć

<i>Priče protiv štipanja, ozljeđivanja i tučnjave</i>	157
Golemi nokat	159
Jeremy i čarobni štapići	160
Prekrasna kraljica	163
Torba čavala	167
Mali dječak na jedrenju	168
<i>Namijenjeno sramežljivoj ili introvertiranoj djeci</i>	168
Sramežljiva jagoda i divlja kupina	170
Bundevasta Bundeva	171
Najmanji mjehurić	174
Princeza svijetla	176
<i>Priče protiv ismijavanja i nasilja među vršnjacima</i>	176
Pero iz jezera	179
Nevidljivi lovac	180
Priča o Rhodopese djevojci	184
Kako je kornjaš dobio boje	186
Tri jarca	188
Priča o crvenom kamionu	190
<i>Namijenjeno djeci koja ne žele surađivati</i>	191
Priča o ručniku	191
Golubice i lovac	194
Benjie i repa	195
Jogunasti crveni poni	198
<i>Namijenjeno divljoj i nemirnoj djeci</i>	198
Puž i bundeva	200
Travnati čovjek zvijezda	201
Jaden i čarobna jaja	204
Četvrti dio	
<i>Priče namijenjene zahtjevnim situacijama</i>	
<i>Promjena i privikavanje</i>	208
Ništa novo	208
Kameleonska priča	210
Sve na svojem mjestu	211
Mala školjka	214
Medo Redo	216
<i>Pospremanje i urednost</i>	216
Metlica od slame	218

Sadržaj

Božji vrt	221
<i>Strah od noćnih mora</i>	221
Antilopa, leptir i kameleon	223
Vilenjaci i postolar	224
Plavi nebeski plašt	227
Mama zečica i šumski požar	228
Rođen za kralja	229
Priča o Svilenom Klupku	232
<i>Bolest, žalovanje ili smrt</i>	232
Leti, orle, leti!	234
Potok, pustinja, vjetar	234
Žaba i vjedro vrhnja	235
Djevojčica od gline	236
Lutka za Silviju	238
Svjetlucavo krilo - napisala Sandra Frain	239
Čarobni štapić	243
<i>Novca beba stiže kući</i>	243
Vodeno dijete	244
Majmunsko drvo	246
<i>Strah od odvajanja</i>	246
Mama Mjesec	248
Mala koala	250
Peti dio	
<i>Umijeće pripovijedanja</i>	
<i>Pripovijedanje i čitanje priča</i>	254
Čitanje priča	255
Tehnike i rituali pričanja priča	256
Kulturalna osjetljivost	260
Iscjeljujuća narav multikulturalnih priča	260
<i>Multikulturalni aspekti</i>	260
Različiti rituali za različite kulture	261
Polariteti pripovijedanja	263
<i>Pripovijedanje za različita slušateljstva i prilike</i>	263
Publika i mjesto događaja	264
Publika miješane dobi	265
Improvizacija	265

Bajke i priče za laku noć

Zašto se koristiti rekvizitima?	267
<i>Rekviziti i prezentacijske ideje</i>	267
Jesu li rekviziti potrebni?	268
Upotrebljivost rekvizita	269
Različite mogućnosti upotrebe rekvizita za istu priču	269
<i>Smjernice za ocjenjivanje pripovijedanja</i>	271
<i>Zaključak: jedna priča dnevno</i>	272
"Lindelweina pjesma"	277
Šesti dio	
<i>Popunjene tablice o pričama</i>	281

Priče Susane Perrow

(prvo izdanje)	Mama zečica i šumski požar
Oblačni dječak	Prekrasna kraljica
Babunčić koji se dosađivao	Priča o bučnome patuljku
Plačljivi kit	Ptičji vrt
Tajna Uskrsa	Jeremy i čarobni štapići
Nepošteni dingo	Princeza svijetla
Crven kao trešnja	Puž i bundeva
Tembeove čizme	Ništa novo
Djevojčica koja je voljela cvijeće	Sve na svome mjestu
Pohlepni oposum	Mala školjka
Frankopanka djevojka	Božji vrt
Nenosni pelikan	Čangrizavi račić
Nestrpljiva zebra	Čarobni štapić
Tri brata tkalca	Vodeno dijete
	Medo Redo

Sadržaj

Transkribirano i pisano:

Zvijezdana jabuka
Starica i mravi
Čarobna riba
Nevidljivi lovac
Priča o Rhodopese djevojci
Kako je kornjaš dobio boje
Golemi nokat
Torba čavala
Vilenjaci i postolar
Potok, pustinja, vjetar
Golubice i hijena
Benjie i repa
Anansi i kip
Akimba i čarobna krava
"Pohlepne" Anansi priče
Anansi i njegova sjena
Pohlepa guši Anansija
Golubice i lovac
Krevet koji škripi
Djevojčica od gline
Žaba i vjedro vrhnja

Izdano u **Immortal Books** u *Gifts from the Sea* (1996, 2005):

Mali dječak na jedrenju
Travnati čovjek zvijezda

Izdano u **Immortal Books** u *Garden of Light* (2002):

Metlica od slame
Jogunasti crveni poni
Rođen da bude kralj

Lutka za Silviju
Mala koala
Baka i magarac
Vrt svjetlosti
Džepni nožić i dvorac
Lindelwina pjesma

Izdano od **Immortal Books** u *The Knocking Door Tree Forest Collection* (2004):

Jaden i čarobna jaja
Sramežljiva jagoda i divlja kupina
Bundevasta Bundeva

Priče drugih autora:

Pjesma o klupku vune: Jane Dolahenty
Priča o ručniku Emily Stubbs
Ribar: Elizabeth Aoko
Pero iz jezera: Catherine Karu
Kameleonska priča: Lucy Njuguna
Plavi nebeski plašt: Susan Haris
Mama Mjesec : Alison Brooking
Nikad dosta: Sandra Frain
Svjetlucavo krilo: Sandra Frain
Majmunsko drvo: Jilly Norris

Priče drugih autora koje je sakupila Susan Perrow:

Priča o crvenom kamionu
Kameleonska priča
Leti, orle, leti!

Posveta

Svoj djeci svijeta... ma gdje bila

Bajke i priče za laku noć

Zahvale

Mojim dječacima, Kierenu, Simonu i Jamieu, koji su očarano pristali na zajedničko putovanje u svijet priča.

Johnu, mojem suprugu, na pruženoj ljubavi i potpori.

Mojim unucima. Nadam se da ću s njima podijeliti još mnogo priča.

Nancy Mellon, Martinu Largeu, Michaelu Moranu i Matthewu Bartonu - oni su prepoznali svjetlo pripovijedanja, ohrabivali me i pomagali u pisanju ove knjige.

Susan Haris, mojoj dugogodišnjoj prijateljici, kolegici i mentorici - naučila me da nikada ne bježim od izazova.

Svoj djeci, roditeljima i učiteljima u Australiji i Africi - pružili su mi trajnu inspiraciju za pisanje, njihove me pjesme i plesovi posvuda prate.

Predgovor

Diljem svijeta pripovijedanje proživljava razdoblje iznimnoga preporoda. To možemo protumačiti kao izravan odgovor na val elektroničkih otkrića. Naša sposobnost slušanja i govora oslabjela je pod naletom mase mehaničkih naprava, pa ipak kao da je cijelo vrijeme u prikrajku čekala da se probudi, u žudnji za cjelovitijom i izravnijom komunikacijom. Kao da su naslutili pojavu mobitela, računala i elektroničkih poruka, pripovjedači su se počeli okupljati kako bi svijetu razotkrili staru i zaboravljenu umjetnost. Na početku 21. stoljeća tisuće su se ljudi odazvale pozivu: "Postani pripovjedač; stani, sada i ovdje, na vlastite noge; zagrij svoje srce i svoj dah; zasladi svoju maštu; okrijepi svoju riječ i pusti je da odjekuje tijelom i dušom."

Danas, kada predimenzionirani televizijski uređaji zaposjedaju kuhinje, dnevne boravke i čekaonice, a tiskani materijali uzaludno čekaju, pobacani na hrpe u svakom kutku kuće, da ih netko pročita, diljem svijeta okupljaju se pripovjedačke družine kako bi iskusile sasvim drugačiju vrstu komunikacije. Sve se više roditelja, baka, djedova, učitelja i mjesnih dužnosnika odaziva neobičnome pozivu - pozivu da ostvare svoje rođenjem zajamčeno pravo na pričanje priča. I dok iznova otkrivaju i njeguju rečenice, zaplete i elegantne obrate, toliko potrebna životna toplina počinje prožimati srca ukućana, učenika i svakovrsnih dobrih namjernika.

Pripovjedač jest zabavljač i umjetnik, ali može i pripomoći ozdravljenju. Putovi pripovjedača i iscjelitelja ispreplitali su se od pamtivijeka. Čak i kratka, jednominutna priča može okrijepiti kako onoga koji sluša tako i pripovjedača. Šamanski se impuls budi u pripovjedaču koji otkriva neiscrpnu snagu mašte kada treba predočiti bilo koji problem, i koji otkriva kako mašta iznosi na svjetlo dana onu preobražavajuću mudrost koja se tako često potiskuje ili previđa.

Na početku novog stoljeća vizionarska skupina socijalnih djelatnika, edukatora i terapeuta odlučila je ustanoviti tko se još koristi pripovijedanjem u smislu očuvanja zdravlja i prevencije. Reakcija je bila iznad svih očekivanja. Pojavio se velik broj ljudi koji

Bajke i priče za laku noć

se pripovijedanjem koristi u svim aspektima života i rada. Sazvane su brojne konferencije i osnovala su se mnoga udruženja. Danas imamo sjajno organizirano međunarodno udruženje "Healing Story Alliance", sa sjedištem u Sjedinjenim Američkim Državama, koje s brojnim sličnim udruženjima u Velikoj Britaniji, Švedskoj, Australiji i drugdje surađuje na očuvanju i održavanju usmene tradicije koja obnavlja radost i cjelovitost govorne riječi.

Kao sudionika tog rastućeg pokreta, 2006. godine pozvali su me prvi put u Australiju, kako bih održala tečaj o istraživanju utjecaja priča na tijelo i duh. Put me neočekivano odveo u Byron Bay, gdje sam srela autoricu ove knjige. Ona me ljubazno pozvala da neko vrijeme budem njezina gošća. U svojoj skromnosti, Susan Perrow me obasula pohvalama i izrazila duboko divljenje mojim pripovjedačkim i učiteljskim postignućima. No postupno su iz njezinih bilježnica i crteža na svjetlo dana izašli i njezini vlastiti pripovjedački eksperimenti i otkrića, pa ne mogu izraziti koliko me oduševilo otkriće o tome koliko se Susan uspješno godinama uspijevala odazivati iscjeliteljskom aspektu svog pripovjedačkog poziva. Knjiga koja je pred vama rođena je iz te naše zajedničke spoznaje.

Nakon mnogih mjeseci predana rada Susanina inspirativna pripovjedačka avantura pretočila se u ovu inspirativnu knjigu. Uvjerena sam da će njezina mudrost, maštovitost i velikodušnost u vama potaknuti plamen radosti i iscjeljujuće snage pripovijedanja. Neka vas ove stranice ohrabre na širenje iscjeljujućih priča koje će i djeci i odraslima pomoći da procvatu u nutrini.

*Nancy Mellon, autorica knjige *Storytelling with Children**

Uvod

Iscjeljujuće svjetlo priča

Kada sam prvi put vidjela i shvatila kakvu moć ima priča u "iscjeljenju" problematičnoga ponašanja - u slučaju vlastite djece kao i djece drugih ljudi - činilo mi se da je svjetlo raspršilo tamu. Kako je vrijeme prolazilo, tako sam se i kao učiteljica i kao majka sve više okretala tim "svjetlima priča", pokušavajući pritom mudrost drevnih bajki iz različitih kultura kombinirati s vlastitim umijećem smišljanja priča.

Mnogo godina poslije, radeći u Južnoj Africi na osposobljavanju učitelja, naišla sam na jednu prekrasnu riječ iz kiswahili jezika koja je kao nekim čudom savršeno ilustrirala to prosvjetljujuće iskustvo: ANGAZA - "razdaniti".... Hadithi kwa kuangaza usiku - Priče koje razdanjuju noć.

Ova knjiga ima dva cilja: prvi je da "priče koje razdanjuju" podijelimo s vama, a drugi je da vam pomognemo naučiti smišljati vlastite ozdravljjujuće priče. Služeći se kako modernim tako i tradicionalnim bajkama, kao i mnogobrojnim osobnim pričama, sljedeća vam poglavlja nude maštovite mogućnosti za preobražaj problematičnoga ponašanja u djece. Učitelji, roditelji, odgojitelji i dječji terapeuti u knjizi mogu pronaći obilje uputa za vješto smišljanje priča namijenjenih problematičnom ponašanju.

U knjigu je uvršteno osamdeset priča podijeljenih, radi lakšega snalaženja, prema različitim kategorijama ponašanja - mogu se primijeniti doslovno, adaptirati ili poslužiti kao model za smišljanje vlastitih priča. Svakoj priči prethode kratke bilješke s dobnim preporukama i uputama za primjenu. Kategorije pokrivaju mnoge vrste uobičajenih problema u ponašanju, od neiskrenosti do lijenosti, zadirivanja i nasilništva; potom svakodnevne situacije kao što su "vrijeme je za pospremanje"; nova iskustva poput "selidbe"; ili probleme i teškoće kao što su "strah od odvajanja", "strah i noćne more", "bolest i žalovanje" itd.

Odabrane priče i ideje prilagođene su djeci od treće do osme godine. Međutim, priče često probiju put iz okvira posebno za njih skalupljenih. Pripovijest napisana za djecu katkad može preobražavajuće utjecati na tinejdžera ili odraslu osobu. U knjizi ćete naći dosta takvih primjera.

Osjetite li inspiraciju za pisanje vlastitih terapijskih priča, ova će vam knjiga pružiti modele smišljanja priča - trodijelna shema koju sačinjava "metafora", "putovanje" i "rasplet" poslužit će vam kao vodič. S obzirom na temeljnu rječničku definiciju ozdravljenja kao "dovođenja u ravnotežu, vraćanja cjelovitosti ili potpunosti", terapijske priče za problematično ponašanje ovdje su predstavljene kao priče koje pomažu vratiti ravnotežu, balans, ili cjelovitost u slučajevima kada je ponašanje na neki način izašlo iz ravnoteže.

Nije teško zaboraviti koliko su priče tajnovite i moćne. One svoj posao obavljaju u tišini i skrovitosti. Marljivo rade sa svim nutarnjim materijalima uma i sebstva. I mijenjajući vas, postaju dio vas.

Ben Okri

U ovom modelu pravljenja priča, metaforom se pomaže slušatelju u izgradnji imaginativne poveznice, obuhvaćajući istodobno ono negativno, što narušava ravnotežu, i ono pozitivno, što vraća ravnotežu. Putovanje se temelji na napetosti koja raste razvijanjem priče, pri čemu radnja prati određenu neravnotežu u ponašanju da bi na kraju došlo do cjelovitoga, pozitivnoga raspleta (ni u kom slučaju takvoga koji bi izazivao krivnju).

U ovom modelu smišljanja priča metafore pomažu izgradnji imaginativne poveznice za onoga koji sluša, obuhvaćajući u jednakoj mjeri negativna i neuravnotežena te pozitivna i uravnotežena stanja.

Pored ovoga okvira, knjiga sadrži poglavlja o pričama prilagođenima određenoj dobi, o multikulturalnoj perspektivi, rekvizitima i mogućnostima prezentacije, te o smjernicama za pripovijedanje. Nadam se da ćete se, uz malu pomoć poglavlja ove knjige, osjećati dovoljno ohrabrenima da počnete pisati i

pripovijedati vlastite priče, te tako dati svoj doprinos nastavljanju i razvijanju drevne tradicije pripovijedanja.

U mnogim tradicionalnim kulturama tijekom povijesti čovječanstva, mudri starci, kada je trebalo poučavati najmlađe, oslanjali su se prirodno, u svojoj ulozi mentora i plemenskih vođa, na metafore i priče. Pomoću poučnih priča oni bi vodili i poticali pozitivno ponašanje. To im je otvaralo put u dječju imaginativnu stvarnost i pomagalo da lakše dopru do djece na pozitivne, afirmativne načine. Ova knjiga potiče na obnavljanje takve primjene metafore i priče.

Kako primjenjivati ovu knjigu

Čitateljima preporučujem da počnu otpočetak, tj. da se bez mnogo analize i preispitivanja jednostavno prepuste i "slijede me na putovanju u svijet priča". U prvi dio knjige uklopljene su mnoge osobne anegdote i nadam se da će poticajno djelovati na vas. Nakon prvoga dijela možete prijeći na treći ili četvrti dio te u njima pročitati nekoliko priča za različite kategorije ponašanja. Kada osjetite da biste se željeli baviti konstrukcijom tih priča te istražiti kako biste mogli smisliti svoje vlastite, vratite se na drugi dio pod nazivom "Pisanje terapijskih priča" i tamo potražite pomoć. Konačno, kada budete spremni za samostalno pripovijedanje, savjete potražite u posljednjem dijelu knjige pod nazivom "Umijeće kazivanja priča".

Nisam nastojala izvore podijeliti u sekcije za "roditelje", "učitelje" i "terapeute" jer vjerujem da se tu mnogo toga preklapa. Roditelji mogu dobiti neke ideje o poticanju urednosti u domu iz učiteljske priče koja se odnosi na manjak suradnje u razredu tijekom skupnog pospremanja; učitelji mogu dobiti inspiraciju iz roditeljske priče koja se odnosi na neiskrenost u obitelji; terapeut može pridonijeti svojim idejama ili dobiti nove ideje iz priča i metafora smišljenih prvotno za situacije u kući ili školi.

Molim vas, zapamtite da priče *nisu* čaroban i svemoćan lijek koji ima moć popraviti ili iscijeliti baš svaku teškoću i izazov. Također, ne postoji popis priča koji bi bilo moguće prilagoditi apsolutno

“Nek zvone stara zvona, zaboravi savršenstvo, jer u svemu se nalazi pukotina, pukotina kroz koju prolazi svjetlost.”ⁱⁱ

svakoj situaciji. Ponašanje je relacijsko i kontekstualno. Njime se rijetko možemo baviti u izoliranom obliku. Svako dijete živi i raste unutar složene mreže odnosa i utjecaja okoline - obitelji, škole, zajednice i globalnoga svijeta. Vi ste zapravo u izravnom kontaktu s odnosima, kontekstom i individualnim karakteristikama djece koju odgajate, savjetujete ili poučavate, stoga ste upravo vi u najboljem položaju da kreirate priče koje najbolje odgovaraju djetetovim individualnim potrebama.

Ako ova knjiga postigne svoj glavni cilj i potakne vas na stvaranje vlastitih iscjeljujućih priča za najmlađe, nemojte se dati uhvatiti u zamku perfekcionizma. Vaša priča može imati "pukotine", ali - da citiramo Leonarda Cohena - "upravo tako ulazi svjetlo". Najvažnije je započeti! Svjetlost koja se probija kroz pukotine mogla bi biti vaš najbolji učitelj.

Knjiga Terapeutske priče rezultat je višegodišnje prakse, višegodišnjih "smjelih pokušaja". Pisanje ovih stranica istodobno je bilo teškoća i užitak. Za teoretski okvir trebalo je uložiti jako mnogo napora. Priče, koje su nastale kao rezultat iskustva stjecanog tijekom više od trideset godina roditeljstva, poučavanja i savjetovanja, mnogo su se lakše "prelile" na ove stranice.

Poučena iskustvom stjecanim na radionicama o pričanju priča i na seminarima, tijekom nekoliko desetljeća, mogu reći da se, nakon što jednom u sebi potaknemo svojeg unutaršnjeg "pripovjedača", on nastavlja neprekidno razvijati i težiti prema naprijed. Ova je knjiga doprinos univerzalnom ponovnom procvatu pričanja priča u obitelji, školi i životnom okruženju. Nadam se da ćete na ovim stranicama pronaći bogatstvo koje će vam pomoći da djeci o kojoj se brinete ponudite ljekovite priče.

Susan Perrow, rujan 2007.

i Ben Okri: Ptice nebeske, London, Phoenix, 1996.

ii Leonard Cohen, u svojoj pjesmi "Himna"

Prvi dio

*Moje putovanje u svijet
priča*

1

Od usahljeh bobica do sočnoga grožđa: čemu pripovijedanje?

Pripovijedanje i mašta

“Jedna je majka svoga devetogodišnjega sina, potencijalnoga "genijalca", odvela Albertu Einsteinu da joj on osobno savjetuje kako da dječaka usavrši u matematici. "Pokušajte- mu pričati priče", odgovorio je Einstein. Majka je uporno inzistirala da joj kaže nešto konkretno o matematici. Einstein joj je odvratio: "Pričajte mu priče ako želite da bude inteligentan, a ako želite da postane mudar, onda mu pričajte još više priča."

O Einsteinovim stavovima o pričama i mašti prvi sam put čitala sedamdesetih godina prošloga stoljeća, tijekom studija na pedagoškom fakultetu. Budući da su mi matematika i fizika bili omiljeni predmeti, njegovi su me spisi privukli i bilo mi je vrlo intrigantno čitati zašto je genij poput njega imaginativno mišljenje smještao iznad razine "znanja". Einstein je tvrdio da je znanje ograničeno na ono što znamo i razumijemo u sadašnjosti, dok imaginacija može obuhvatiti sve ono što bi ikada moglo biti poznato i shvaćeno. Prema Einsteinu, imaginacija potiče napredak. Za velika otkrića, govorio je, potreban je imaginativan um.

Meni je to dotad bio sasvim nepoznat koncept i njemu mogu zahvaliti svoje prvo povezivanje pripovijedanja i imaginativnoga mišljenja s obrazovanjem. Nakon što sam diplomirala s 24 godine,

Od usahljih bobica do sočnoga grožđa

počela sam raditi u vrtiću. Već sam u prvih šest mjeseci rada prvi put shvatila kakvu snagu ima "priča" u dječjoj mašti.

Radila sam kao pomoćna odgojiteljica u jednom vrtiću u Sydneyu. U tjednima koji su prethodili Božiću, odgojiteljica je odlučila iskoristiti jednu priču iz "Orašara" kao božićnu temu. Isplanirala je da odgojnu skupinu posjeti "Šećerna vila". Budući da joj je trebao netko tko bi se mogao prurušiti u vilu, odgojiteljica me uvjerila da sam upravo ja idealna osoba za to. Sjećam se kako sam se isprva smijala toj ideji, jer sam bila uvjerena da će me djeca ionako prepoznati i tako raspršiti svaku iluziju o magičnom pojavljivanju vile.

Na dan proslave iskrala sam se iz prostorije dok su se djeca igrala, i u garderobi se presvukla u svoj "vilinski" kostim. Odjenula sam majčinu vjenčanicu od bijeloga satena, u jednoj sam ruci držala zlatnu zvijezdu na štapiću, a u drugoj košaru punu "šećernih bombona" (badema i grožđica zamotanih u crveni celofan).

Odgojiteljica je u međuvremenu okupila djecu oko sebe, a u dogovoreni trenutak ja sam nervozno uplesala u sredinu kruga. Djeca su sjedila razrogačenih očiju! Dok je odgojiteljica svirala glazbu iz priče, ja sam svakom djetetu podijelila po jedan "šećerni bombon". I dok sam to činila, jedan od starijih dječaka, koji je netom navršio šest godina, dotaknuo je rukom moju haljinu i sa strahopoštovanjem prošaptao: "Još nikada nisam taknuo pravu vilu!"

Nakon toga presvukla sam se u staru odjeću i opet pojavila u vrtu gdje su se djeca igrala. Neka od njih još su uvijek čvrsto stiskala svoje "šećerne bombone", i nisu htjeli otvoriti šaku dok roditelji ne dođu. Druga su ih pak jela polagano i s uživanjem. Čim su me ugledali, glasno su uzviknuli: "Susan, pa gdje si bila? Upravo ti je promakla Šećerna vila."

To me ostavilo s mnogim pitanjima. Godine su prolazile i ja sam i sama postala majka, a zapažanja o utjecaju priča na dječju maštu potakla su me na daljnja istraživanja.

Kako bih razumjela dubinu i dosege dječje mašte, prvo sam počela proučavati razliku između dječje svijesti i svijesti odrasle osobe. O razvoju djeteta učila sam tijekom studija pa sam vrlo dobro razumjela da djeca jednostavno nisu minijaturni odrasli. Iz promatranja mojih triju dječaka i male djece u razredu bilo mi je

jasno da nas dijeli cijeli svijet razlika. Činilo se da se fizičke, emocionalne, socijalne i kognitivne razlike mogu logično objasniti maturacijom i učenjem u razvoju.

No, što je s maštom? Netipično za ostale ljudske kvalitete, ta se moć na samom početku pojavljuje u svoj svojoj veličini i obilju, a onda postupno slabi! Još se iz djetinjstva sjećam kako me mašta mogla odvesti u oblake (koji bi se katkad pretvarali u bijele konje, pliskavice ili zmajeve); ili preko brda, s one strane gradića (zamišljala bih kako željezničkim tračnicama koje su prolazile pored naše kuće putujem u veliki bijeli svijet ususret brojnim avanturama). Ta me snaga mogla i pridružiti treperavome, pulsirajućem životu biljaka, cvijeća i kukaca u našem vrtu. Sjećam se kako sam tada osjećala da je sve moguće i ostvarivo - ja sam bila svijet i svijet je bio ja! Godine takozvanoga rasta i razvoja koje su uslijedile proizvele su mladu odraslu osobu ograničene imaginacije, s očajničkom potrebom "oporavljanja" nekadašnje sposobnosti imaginativnog mišljenja. Mnogi moji odrasli prijatelji dijele istovjetna iskustva. Kako to objasniti?

Potruga za odgovorima trajala je godinama. I nisam ih pronašla u tekstovima iz psihologije obrazovanja ili dječjega razvoja. Prve potresne uvide dugujem Wordsworthovim "Nagovještajima besmrtnosti". Ovdje se predivno oslikava spuštanje djeteta iz eteričnih svjetova duha u rođenje, a zatim putovanje djetinjstvom, mladošću i zreloom dobi.

Iz "Nagovještaja besmrtnosti" Williama Wordswortha:

*Naše rođenje je san i zaborav -
Duša što se rađa s nama, naša zvijezda vodilja,
Negdje drugdje ima svoj dom
I potječe iz daljina -
Ne u potpunome zaboravu,
I ne u krajnjoj obnaženosti
Nego za oblacima slave mi dolazimo
Od Boga, koji je naš dom -
Djetinje naše doba nebom je obavijeno!
Sjene tamnice počinju se zatvarati
Nad dječakom koji raste,*

Od usahljih bobica do sočnoga grožđa

*Ali on vidi svjetlost, i strujanje njeno
Promatra s radošću.
Mladost, što stalno se udaljuje od istoka,
I putovati mora, još prirodu slavi,
I vizija je blistava
Na tom putu prati.
S vremenom pak Čovjek uočava kako kopni
I raspršuje se u svjetlu običnoga dana.*

Ta mi je pjesma pomogla u oblikovanju cjelovitije slike dječje svijesti. Nije riječ samo o napredovanju iz djetinjstva u zrelo doba nego i o tome da u tom procesu ima i gubitaka. Često sam, promatrajući uspavano dijete, osjećala da je naše djetinjstvo "nebom obavijeno"- to je iskustvo anđeoske prisutnosti, osjećaj uzvišenoga. No ti "oblaci slave" blijede i, kako Wordsworth lijepo kaže: "Sjene tamnice počinju se zatvarati iznad dječaka koji raste" - sve dok se naposljetku "blistava vizija... ne rasprši u svjetlu običnoga dana."

Je li moguće, pitala sam se, nekako spriječiti da se ta otvorenost i treperava povezanost ne izgube i ne izblijede.

To me pitanje mučilo dugo vremena. Onda sam, tek nedavno, bila nagrađena radosnim otkrićem koje me kao pripovjedačicu silno ohrabrilu. U svojoj knjizi *Tvar, imaginacija i duh* autor Owen Barfield, baš poput Wordswortha, opisuje dvije realnosti - duhovnu i fizičku, "skrivenu" i "svakodnevnu". No umjesto da nas, odrasle, prepusti goloj opreci tih dvaju pojmova, autor predlaže "most" koji ih povezuje, put kojim se može dospjeti s jedne na drugu obalu. Taj most ili poveznica između stvari i duha jest "imaginacija" - koju Barfield prekrasno opisuje kao "dugin most imaginativne aktivnosti". Nema sumnje da se most može izgraditi i na druge načine - molitvama, kontemplacijama i glazbom - ali upravo je ideja mosta "imaginacije" u meni silno odjeknula.

Ove poetične i prosvjetljujuće poruke pomogle su mi da shvatim zašto priče i bajke tako jasno govore djeci, koja još uvijek borave u snolikom stanju, te su otvorena kako za stvarne tako i za suptilnije, duhovne stvarnosti. Događa li se to da istine sadržane u bogatim svjetovima priča djecu pogađaju izravnije te da su na neki način bolje ugođene s njihovim unutarnjim imaginativnim

sposobnostima? Mi odrasli, osim onih rijetkih sretnika koji su prošli maštovito, pričama ispunjeno obrazovanje, ili su prirodno maštoviti i kreativni, moramo se svojski potruditi da bismo obnovili svoje imaginativne sposobnosti. Jednom su mog šestogodišnjeg sina pitali zašto voli bajke, a on je odgovorio: "Zato što bajke razmišljaju o onome o čemu i ja razmišljam." Ta dječja mudrost pomogla mi je da shvatim još nešto - djetetu se svijet mašte i duha čini jednako stvarnim kao i tvarni, svakodnevni svijet. Čini se da djeca posjeduju sposobnost da prelijeću taj most poput leptira. Većina odraslih, s druge strane, s teškom mukom, tek sitnim koracima, poput gusjenice, uspjeva koračati iz jedne stvarnosti u drugu.

Jedna starija mentorica jednom mi je rekla da je pripovjedačev život zapravo "duhovna potraga". Prvi sam put čula tako nešto pa sam se pitala kakva bi to veza mogla biti između pripovijedanja i duhovnosti. Sada shvaćam što je željela reći. Budući da njeguju maštu, priče nama odraslima pomažu da zbacimo sa sebe čahuru gusjenice, preobrazimo se u leptire i smjelo poletimo u vrtove "skrivenih" stvarnosti.

Hrana za imaginativno mišljenje

Jednom se na moju radionicu pričanja priča prijavio mladi liječnik. Na uvodnome sastanku, kada je na njega stigao red da skupini objasni zašto se prijavio na tečaj, rekao nam je da je šest godina proveo na studiju medicine. Posljedično je njegov mozak postao, citiram, "poput suhe šljive." Nadao se da će pripovijedanje pomoći da mu se mozak oporavi i iznova počne nalikovati "sočnoj bobici grozda", kakav je bio u djetinjstvu. U idućih nekoliko tjedana, počevši od jednostavnih priča o životu mrkve (pri čemu su mu sjemenje i prava mrkva poslužili kao rekviziti), značajno je napredovao u smišljanju, pripovijedanju i pisanju priča. Danas je taj liječnik poznat po prekrasnom odnosu s djecom. U svojoj ordinaciji drži "torbu priča" iz koje izvlači različite "rekvizite" (papirnate žabe, lutkice, sjajne kamenčiće...), i priča priče o njima te tako pomaže malim pacijentima da se opuste i lakše podnesu pregled ili injekciju.

Od usahljih bobica do sočnoga grožđa

Budući da živimo veoma užurbano, ne treba nas čuditi kada primijetimo da nam se mašta "osušila". Ako se ne upotrebljava, mašta može atrofirati baš poput mišića pa je potrebna vježba kako bi iznova ojačala. Tijekom obrazovanja fokusirala sam se na znanost i racionalno mišljenje, a moju sve slabašniju maštu učitelji su rijetko rasplamsavali. Sada, u zreloj dobi, svoju maštu hranim čitanjem i pisanjem poezije i priča. Studentima koji pohađaju kolegij Pripovijedanje koji vodim na Sveučilištu Southern Cross u Australiji preporučujem svakodnevno čitanje priča za djecu. Ako i vi osjećate da vam mašta nalikuje "suhim grožđicama", predlažem vam da u ovoj knjizi odaberete deset priča i čitate ih svakodnevno. Premda su namijenjene prvenstveno djeci, otkrit ćete da te metafore i putovanja mašte hrane i vašu zrelu dušu. Pokaže li se to blagotvornim, preporučujem vam da potražite nove priče, namijenjene i djeci i odraslima. Fantastični romani poput "Gospodara prstenova" također su plodno polje hrane za maštu. Bilo bi dobro i da se upišete na tečaj pisanja ili pripovijedanja.

Svijet prirode također predstavlja prekrasno vrelo inspiracije. Tražeći ideje za svoje priče, otkrila sam da najbolje od njih nalazim u prirodi. Šetnje šumom ili plažom, sjedenje u parku ili vrtu - sve su to iskustva koja pokrenu moju maštu svaki put kada osjetim "kreativnu blokadu". Čak i kada se nalazim u kući, jedan jedini pogled na stablo pored prozora, s njegovim naboranim granjem, mladim lišćem i srebrnim kapljicama rose, rađa u meni ideje za nove priče.

Priroda ima sposobnost da nas opusti i pročisti, da nas njeguje i jača - zapravo, da nas spoji s vlastitom nutrinom. Potrebu da se okupam u čudu i ljepoti prirode osobito osjećam kada pišem priče za mališane, jer to je najbolji način da ostanem otvorena za ljepotu i čudo života.

Sumnja u vlastite sposobnosti

Uobičajena zapreka imaginativnom mišljenju u odraslih ljudi jest sumnja u svrhovitost i važnost priča u suvremenome načinu života. Kad sam od dekana mjesnog sveučilišta zatražila stipendiju za istraživački projekt o pričanju priča, prvo me dobro ismijao; ipak, nakon toga je zatražio da mu dokažem kako je ipak riječ o temi

dostojnoj istraživačkoga projekta. Ne mogu opisati zadovoljstvo koje sam osjećala kada mi je nekoliko godina nakon toga stisnuo ruku na promociji magistara struke! Njegova se sumnjičavost postupno preobrazila u iskreno zanimanje pa je sveučilište uskoro uvrstilo Pripovijedanje na popis svojih kolegija.

Na svojim se tečajevima redovito susrećem s nepovjerenjem. Jednom me neka psihologinja i majka, polaznica tečaja, zamolila da joj dopustim podijeliti sa skupinom stanovito iskustvo. Povjerala nam je kako je isprva sve te "priče o pripovijedanjanju i mašti" smatrala apsurdnima i smiješnima, a s obzirom na svoje znanstveno usmjerenje, odlučila ih je staviti na empirijsku kušnju. Prije tjedan dana odvela je djecu u park na igru. Kraj ljuljački je začula kako se neka baka svađa sa svojom unučicom. Baka je inzistirala na tome da djevojčica pričvrsti sigurnosni pojas, kako bi spriječila pad s ljuljačke, a djevojčica je to uporno odbijala. Tako baka nije htjela gurati ljuljačku, a djevojčica je sjedila i plakala. Baka joj je uporno objašnjavala da bi bez pojasa mogla pasti, slomiti ruku i završiti u bolnici, što bi stvarno naljutilo njezinu majku.

Skeptična je psihologinja doživjela neubičajen bljesak inspiracije dok je pokušavala doći do rješenja služeći se maštom, a ne logikom kako je bila navikla. Pristupila je baki i ponudila joj svoju pomoć. Baka je pristala pa je psihologinja uputila djevojčici ljubazan smiješak i rekla: "Jesi li znala da ova ljuljačka ima magičan pojas? Ako ga pričvrstiš, on će te pretvoriti u princezu i odnijeti u visine. Smijem li ti ga pričvrstiti?" Djevojčica, kojoj su se suze u tren oka osušile, širom razrogačenih očiju klimnula je u znak odobravanja. I onda joj je iznenađena i više nimalo skeptična psihologinja pričvrstila pojas, baka je gurnula ljuljačku i svađi se izgubio svaki trag.

U ljudi se skepticizam često udružuje s nepovjerenjem u vlastite kreativne sposobnosti. Jedan se otac silno mučio da nauči sina piškiti ravno u školjku, a ne preko ruba i sa strane. Nakon predavanja i radionice o kreativnoj snazi metafore, odlučio je pokušati s jednostavnom vizualnom riječi "vodopad" (umjesto apstraktne riječi "ravni mlaz". Izvijestio me da je dječak odmah prihvatio izazov pravljenja neprekinutoga vodopada koji će se slijevati ravno u kahlicu - i nastavio je s time svaki put kada bi morao piškiti! Otac je bio zadivljen rezultatima i vrlo je rječito

Od usahljih bobica do sočnoga grožđa

opisivao svoje "prvo kreativno postignuće". Od tog poigravanja jednostavnim metaforama, otac se odvažio smišljati priče za laku noć svojem sinu i kćeri. Poslije je pričao koliko se s pomoću te novostečene kreativnosti uspio zbližiti sa svojom djecom.

Većina učitelja i terapeuta koji pohađaju moje radionice odlučno odmahuju glavom i viču "Ne!" kada ih upitam misle li da bi do kraja dana mogli napisati priču. Tri do četiri sata poslije, nakon što se njihova mašta "napoji" primjerima mnogih priča, te s pomoću obrasca koji im pomaže povezati ideje, obično se ugodno iznenade rezultatima.

Čak i afrički učitelji, premda rođeni i odgajani u pripovjedačkoj kulturi, često priznaju takvo nepovjerenje u sebe. Teza moga istraživanja temeljila se na tome - kako mogu ja, pripovjedačica iz kulture nesklone pričama, otkriti načine kojima bi se afričkim učiteljima pomoglo "probuditi" njihove kulturom naslijeđene pripovjedačke vještine? Jedan je način bio da se potakne rasprava ili da se samom snagom priče pokuša osloboditi zatomljena sjećanja. U jednom obrazovnom centru u Cape Townu, nakon što sam se svojski namučila da radnu skupinu potaknem na raspravu, pribjela sam jednostavnijem rješenju. Ispričala sam im jednostavnu priču o stablu koje je jednom bilo visoko i zdravo, sa snažnim korijenjem, a onda je, zbog manjka brige, ostabjelo, usahnulo i ostalo bez lišća. Te su slike pomogle sudionicima da se prisjete svoga "stabla priča" iz djetinjstva. To je ohrabrilo jednu stariju gospođu da sjedne na pod i pokaže nam kako njezina baka običava svirati "uhardi" kada bi se navečer pričale priče (to je glazbeni instrument sa žicama, napravljen od tikve). Tek su tada navrla silna sjećanja i priče, pa je nakon toga bilo lako obnoviti sliku "stabla priča" i zamisliti kako bi sve moglo izgledati u budućnosti. Priča i jednostavna predodžba stabla inspirirala je tu ženu da ispriča svoju priču. Ova je sesija bila mnogo plodnija od prijašnje, jer sam sudionike zamolila da podijele svoja sjećanja iz djetinjstva, za što nitko iz skupine nije smogao hrabrosti. No sljedeća je rasprava (koja je ispunila dvije sesije) pomogla sudionicima da se izmire s pripovjedačkom kulturom svojih predaka; neke pripovjedačke vještine, osobito u starijih žena, obnovile su se; jednako tako, posijano je sjeme budućega entuzijazma, kako u kulturalnom tako i u multikulturalnom smislu.

Drugi se problem pojavio kada sam jednu iskusniju skupinu u Cape Townu zamolila da napiše i prezentira vlastitu priču. Samo je tri od deset žena napisalo domaću zadaću. One bez priča došle su pognutih glava i djelovale su istinski uznemireno. "Susan, to je preteško. Ne možemo to učiniti", žalile su se. Donijela sam stolac na sredinu prostorije, sjela sam na nj i ispričala nekoliko vlastitih priča za zagrijavanje. Nakon toga su žene koje su napisale zadaću ispričale svoje priče, uz moje stalno ohrabrivanje. No, kada su završile, atmosfera u učionici sasvim se promijenila. One tri pripovjedačice bile su vrlo ponosne na sebe. Onda su još dvije žene spremno sjele na stolac i ispričale priče koje su smislile u hodu. Žene su bile uvjerene da stolac ima posebnu moć, pa su ga zajedničkim snagama ukrasile šarenim vrpčama. Tijekom tjedna i preostalih je pet žena spremno sjelo na ukrašeni stolac. Ispričale su nam prekrasne tradicionalne priče.

"Rođen za kralja"

Osobni primjer svladavanja sumnje u sebe iskustvo je koje je stavilo pred izazov moje sposobnosti terapijskoga pripovjedača. Prilikom svog prvog posjeta Južnoj Africi, radila sam za vanjske jedinice centra za izobrazbu učitelja. Dok sam vodila pripovjedački modul u Nairobiju, mlada kenijska majka zamolila me da pomognem njezinu sinu kojeg je u trećoj godini života spolno zlostavljala njegova ayah (dadilja). Dječak je u toj dobi bio zaražen spolno prenosivom bolešću, što je bila posljedica zlostavljanja. Nekoliko mjeseci, koliko je liječenje trajalo, dječaku je bilo izrazito teško mokriti. U trenutku kada sam srela majku, dječaku je bilo šest godina, bolest je bila izliječena na fizičkoj razini, ali na emocionalnoj razini još je uvijek postojao jak strah od boli. Dječaku je trebala stalna potpora da bi uopće mogao ući u toalet - majka je morala sjediti s njime, pjevati mu i čitati da bi se opustio.

Sada, kada je došlo vrijeme da dječak krene u školu, majci je očajnički trebalo nešto što bi mu moglo pomoći da pobijedi strah. Pitala se, mogu li priče pomoći.

To me pitanje potpuno šokiralo, jer i sama sam poučavala o iscjeljujućoj moći priča, premda se zapravo nikada nisam susrela s toliko zahtjevnom situacijom. Naravno da sam željela pomoći

Od usahljih bobica do sočnoga grožđa

koliko je u mojoj moći, ali pitala sam se imam li dovoljno umijeća i znanja za tako zahtjevnu zadaću. Naposljetku, ja nisam školovani psiholog. No odlučila sam pokušati. Sljedećih nekoliko noći nisam vidjela mnogo sna - pripovjedači se moraju pripremiti za noćno rađanje priča!

Prvo sam tražila susret s djetetom. Majka je stigla i dovela sa sobom visokog, ponosnog i pristalog dječaka. Čim sam ga ugledala, učinilo mi se da vidim mladoga princa. Vjerujući svojoj intuiciji, osjećala sam da ću pričati priču o princu koji je bio "rođen za kralja". Brinula sam se, međutim, da prinčevi i kraljevi baš i nisu previše važni u afričkoj kulturi. No majka mi je odgovorila da dječak najviše voli priče o kraljevima, kraljicama i dvorcima.

Sad sam imala polaznu točku. Sljedeću sam noć probdjela pišući uz svjetlo svijeća. Radom na okosnici priče - metafori, putovanju i razrješenju, nastala je priča "Rođen za kralja" (vidi str. 229). Presliku priče predala sam majci prije svog povratka u Australiju. Razrješenje je bilo jasno - dječak je morao pronaći unutarnju snagu i samopouzdanje. Sažeto, putovanje se sastojalo od ulaska iz svjetla dana u mračni dvorac te ponovnog izlaženja na svjetlo. Zapreka i pomoćnih metafora bilo je mnogo (vidi poglavlje "Pisanje terapijskih priča"). Dva mjeseca nakon toga majka mi je poslala elektroničko pismo u kojem je potvrdila terapijski uspjeh priče. To me uistinu ohrabrilo da nastavim svoj put u terapijskom pripovjedačkom radu.